МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту

“_____” _____ 2026 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ФОРМУВАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Виконала – студентка 4 курсу, групи 41-з-сз
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
ТРОФИМЧУК Валерія Сергіївна

Науковий керівник – д.е.н., професор
СОКОЛЮК Сергій Юрійович

Умань – 2026

Реферат
на кваліфікаційну роботу
студентки факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій УНУ
(спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» ОС «Бакалавр»)
ТРОФИМЧУК Валерії Сергіївни на тему:
«Формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні»

Актуальність проблематики формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні зумовлена низкою демографічних, економічних та соціальних викликів. Насамперед це старіння населення та скорочення кількості працюючих громадян, що створює значне навантаження на солідарну пенсійну систему. Додатковими чинниками є нестабільність економіки, тінізація зайнятості та низький рівень доходів населення, що обмежує можливості формування достатніх пенсійних виплат. У таких умовах існуюча система не здатна повною мірою забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів, що підсилює потребу в розвитку накопичувальних і недержавних форм пенсійного забезпечення. Впровадження ефективної багаторівневої моделі є важливим кроком для підвищення фінансової стійкості пенсійної системи, зниження ризиків бідності серед людей похилого віку та забезпечення соціальної справедливості.

В даній роботі, яка складається з трьох розділів, використано теоретичний матеріал із сучасних навчальних посібників, наукових статей та інших праць провідних науковців. Загальний об’єм роботи складає 42 сторінки, основний текст розміщений на 37 сторінках. Робота містить 12 рисунків, 4 таблиці, а також 1 додаток. Кількість використаних джерел становить 30 наукових праці та Інтернет-ресурсів.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад та практичних аспектів формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні, а також обґрунтування напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних умов і міжнародного досвіду.

В першому розділі розглянуто теоретичні основи формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні.

В другому розділі здійснено аналіз сучасного стану та особливостей функціонування пенсійної системи в Україні.

В третьому розділі окреслено напрями та сучасні підходи до вдосконалення багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню сучасних підходів до формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні. У роботі розкрито теоретичні засади функціонування пенсійної системи, визначено роль її основних рівнів у забезпеченні соціального захисту населення та фінансової стабільності держави, а також проаналізовано сучасний стан пенсійного забезпечення й окреслено перспективи його вдосконалення в умовах демографічних змін, економічних викликів і євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, багаторівнева пенсійна система, солідарна система, накопичувальна система, недержавне пенсійне забезпечення, соціальний захист, пенсійна реформа.

Summary

This thesis examines contemporary approaches to the development of a multi-tiered pension system in Ukraine. The thesis explores the theoretical foundations of the pension system’s operation, identifies the role of its main levels in ensuring social protection for the population and the state’s financial stability, analyzes the current state of pension provision, and outlines prospects for its improvement in the context of demographic changes, economic challenges, and European integration processes.

Keywords: pension provision, multi-tier pension system, pay-as-you-go system, funded system, private pension provision, social protection, pension reform.

ЗМІСТ

ВСТУП ……. 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ…….……..…… 6

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ…….……..……... 13

2.1 Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку пенсійного забезпечення в Україні…….. 13

2.2 Проблеми та бар’єри формування ефективної багаторівневої пенсійної системи……..…..... 20

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ…… 31

ВИСНОВКИ……... 37

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 39

ДОДАТКИ……... 42

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації системи соціального захисту населення України та загострення соціально-економічних викликів особливого значення набуває реформування пенсійного забезпечення. Зростання частки осіб похилого віку, скорочення чисельності працездатного населення, нестабільність економічного розвитку та високий рівень тінізації доходів створюють суттєве навантаження на існуючу солідарну пенсійну систему. У таких умовах формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення є необхідною передумовою забезпечення гідного рівня життя громадян у старості та фінансової стійкості держави.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження ефективної моделі пенсійної системи, яка б поєднувала солідарний, накопичувальний та недержавний рівні. Такий підхід дозволяє диверсифікувати джерела пенсійних виплат, зменшити навантаження на державний бюджет та підвищити рівень соціального захисту населення. Особливої ваги набувають питання удосконалення механізмів функціонування накопичувальної системи, розвитку недержавного пенсійного забезпечення, підвищення довіри громадян до фінансових інституцій та забезпечення ефективного державного регулювання у цій сфері.

Об’єкт дослідження: система пенсійного забезпечення в Україні.

Предмет дослідження: теоретичні засади, механізми та інструменти формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних засад та практичних аспектів формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні, а також обґрунтування напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних умов і міжнародного досвіду.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні основи формування системи пенсійного забезпечення.

2. Дослідити сучасний стан та тенденції розвитку пенсійної системи в Україні.
3. Виявити основні проблеми та бар’єри впровадження багаторівневої пенсійної системи.
4. Обґрунтувати напрями вдосконалення та розвитку багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Система пенсійного забезпечення є важливою складовою соціальної політики держави, спрямованою на гарантування матеріальної підтримки громадян у разі втрати працездатності, настання старості або інших соціальних ризиків. У сучасних умовах розвитку суспільства ефективність пенсійної системи визначається її здатністю забезпечувати належний рівень життя пенсіонерів, фінансову стабільність та справедливий розподіл ресурсів між поколіннями.

Теоретичною основою функціонування пенсійного забезпечення є поєднання принципів соціальної справедливості, солідарності поколінь, індивідуальної відповідальності та фінансової збалансованості. Традиційно пенсійні системи будуються на двох базових моделях: розподільчій (солідарній) та накопичувальній. Солідарна система передбачає фінансування пенсій за рахунок внесків працюючого населення, тоді як накопичувальна базується на формуванні індивідуальних пенсійних заощаджень громадян.

У сучасній практиці дедалі більшого поширення набуває багаторівнева модель пенсійного забезпечення, яка поєднує різні механізми фінансування та дозволяє мінімізувати ризики, пов’язані з демографічними та економічними змінами. Класична структура багаторівневої пенсійної системи включає три основні рівні (рис. 1.1).

У контексті дослідження формування ефективної системи пенсійного забезпечення в Україні доцільно розглянути її структурну побудову за багаторівневим принципом, що відповідає сучасним міжнародним підходам до організації соціального захисту населення. Візуалізацію такої моделі представлено на рис. 1.1.

Як видно з рис. 1.1, пенсійна система України функціонує на основі трирівневої моделі, де кожен рівень виконує окрему, але взаємодоповнюючу функцію. Перший рівень – солідарна система – забезпечує базовий рівень

пенсійних виплат за рахунок перерозподілу коштів між працюючими та пенсіонерами. Другий рівень – накопичувальна система – спрямований на формування індивідуальних пенсійних заощаджень громадян, що дозволяє підвищити рівень їх фінансової незалежності у старості. Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення – створює додаткові можливості для добровільного накопичення пенсійних коштів і підвищення загального рівня соціального захисту (додаток А, рис. А. 1).

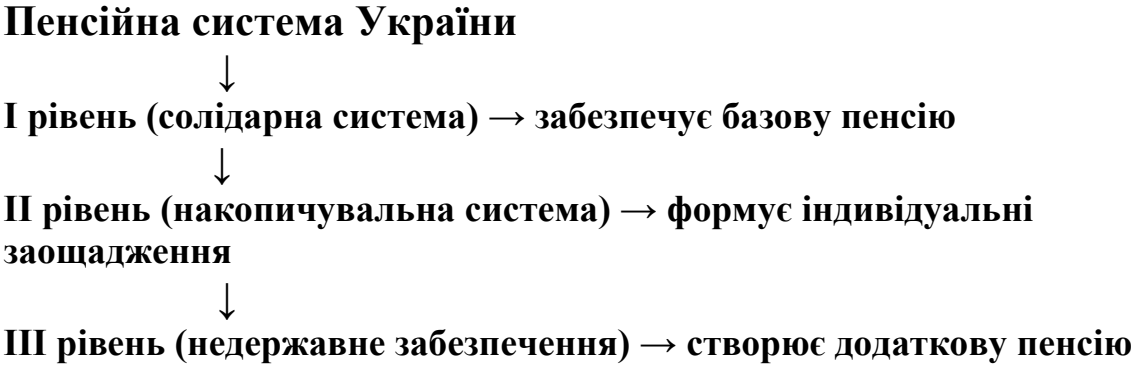

Рис. 1.1. Структура багаторівневої пенсійної системи

Джерело: сформовано автором на основі нормативно-правових актів та наукових джерел [13-14].

Таким чином, представлена на рис. 1.1 структура відображає комплексний підхід до формування пенсійної системи, який поєднує державні та приватні механізми забезпечення доходів населення після завершення трудової діяльності.

Формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні зумовлене необхідністю адаптації до сучасних соціально-економічних умов, зокрема старіння населення, зростання навантаження на державний бюджет та потреби у підвищенні рівня пенсійних виплат [4-6]. Важливим теоретичним аспектом є також забезпечення збалансованості між рівнями системи, їх взаємодоповнюваності та ефективного державного регулювання.

Крім того, значну роль у формуванні ефективної пенсійної системи відіграє інституційне середовище, яке включає нормативно-правову базу, фінансові інститути, механізми контролю та нагляду. Важливими чинниками є також

рівень довіри населення до пенсійної системи, фінансова грамотність громадян та розвиток ринку довгострокових інвестицій.

Отже, теоретичні основи формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення ґрунтуються на поєднанні різних моделей фінансування, принципів соціальної справедливості та економічної ефективності, що дозволяє забезпечити стабільність пенсійної системи та належний рівень соціального захисту населення в довгостроковій перспективі.

Формування ефективної системи пенсійного забезпечення є одним із ключових завдань соціально-економічної політики держави, оскільки безпосередньо впливає на рівень життя населення та соціальну стабільність суспільства. В умовах демографічних змін, старіння населення та зростання навантаження на державні фінанси особливої актуальності набуває впровадження багаторівневої моделі пенсійного забезпечення, яка поєднує різні джерела формування пенсійних виплат.

Сучасна пенсійна система України перебуває у процесі трансформації, спрямованої на підвищення її фінансової стійкості та ефективності функціонування. Важливим напрямом таких змін є розвиток накопичувальних механізмів, недержавного пенсійного забезпечення та розширення можливостей інвестування пенсійних коштів, що сприяє активізації ринку довгострокових інвестицій.

Отже, теоретичні основи формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення ґрунтуються на поєднанні різних моделей фінансування, принципів соціальної справедливості та економічної ефективності, що дозволяє забезпечити стабільність пенсійної системи та належний рівень соціального захисту населення в довгостроковій перспективі.

У процесі дослідження особливостей функціонування пенсійної системи важливе значення має аналіз механізму дії її базового рівня – солідарної складової. Для кращого розуміння принципів її роботи доцільно звернутися до схематичного зображення, наведеного на рис. 1.2.

Як видно з рис. 1.2, механізм функціонування солідарної системи ґрунтується на принципі міжпоколінного перерозподілу фінансових ресурсів. Працююче населення сплачує єдиний соціальний внесок, який акумулюється у Пенсійний фонд України. Надалі ці кошти спрямовуються на фінансування пенсійних виплат нинішнім пенсіонерам.

Такий підхід забезпечує безперервність пенсійних виплат, однак водночас створює залежність системи від демографічної структури населення та рівня зайнятості. Зокрема, зменшення кількості платників внесків або зростання частки осіб пенсійного віку може призводити до дефіциту фінансових ресурсів і посилення навантаження на державний бюджет.

Працююче населення

↓ *(єдиний соціальний внесок)*

Пенсійний фонд України

↓ *(перерозподіл)*

Виплата пенсій нинішнім пенсіонерам

Рис. 1.2. Механізм функціонування солідарної системи

Джерело: сформовано автором на основі нормативно-правових актів та наукових джерел [5-7; 11].

Отже, представлений на рис. 1.2 механізм демонструє ключову особливість солідарної системи – її соціальну спрямованість і водночас вразливість до економічних та демографічних змін.

У межах дослідження багаторівневої пенсійної системи важливим є розгляд механізму функціонування накопичувального рівня, який спрямований на формування персоналізованих пенсійних заощаджень. Схематичне відображення цього процесу наведено на рис. 1.3.

Як показано на рис. 1.3, ключовими учасниками накопичувальної системи є працівник та роботодавець, які здійснюють внески на індивідуальний пенсійний рахунок. Акумульовані кошти передаються в управління фінансовим інституціям, що забезпечують їх інвестування з метою отримання доходу. У

результаті відбувається не лише накопичення внесених коштів, а й формування додаткового інвестиційного доходу, що безпосередньо впливає на розмір майбутньої пенсії [19-21; 28].

Такий механізм дозволяє зменшити залежність пенсійного забезпечення від демографічних факторів, характерних для солідарної системи, та підвищує рівень фінансової відповідальності громадян за власне пенсійне майбутнє. Водночас ефективність функціонування накопичувальної системи значною мірою залежить від рівня розвитку фінансових ринків, надійності інституцій та ефективності управління пенсійними активами.

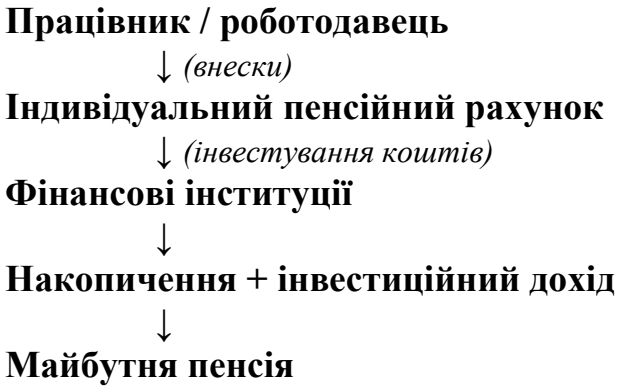

Рис. 1.3. Механізм накопичувальної системи

Джерело: сформовано автором на основі нормативно-правових актів та наукових джерел [2-6].

Отже, представлений на рис. 1.3 механізм відображає інвестиційну природу накопичувальної системи та її роль у забезпеченні довгострокової фінансової стабільності пенсійного забезпечення.

Недержавне пенсійне забезпечення є важливою складовою багаторівневої пенсійної системи, оскільки доповнює її обов’язкові рівні та розширює можливості формування пенсійних доходів, забезпечуючи підвищення фінансової самостійності населення у старості.

Ключовими учасниками цієї системи виступають громадяни та роботодавці, які здійснюють добровільні внески до спеціалізованих фінансових установ з метою формування додаткових пенсійних накопичень.

Важливою складовою багаторівневої пенсійної системи є недержавне пенсійне забезпечення, яке доповнює обов'язкові рівні та розширює можливості формування пенсійних доходів [7-8; 14-16]. Для узагальнення механізму його функціонування доцільно звернутися до рис. 1.4.

Як видно з рис. 1.4, основними учасниками цієї системи є громадяни та роботодавці, які здійснюють добровільні внески до недержавних пенсійних фондів або страхових компаній. Надалі акумульовані кошти передаються в управління спеціалізованим фінансовим інституціям, які забезпечують їх ефективне розміщення та збереження. У результаті формується обсяг пенсійних накопичень, що слугує джерелом додаткових пенсійних виплат у майбутньому.

Особливістю недержавного пенсійного забезпечення є його добровільний характер, що стимулює розвиток фінансової культури населення та сприяє диверсифікації джерел пенсійного доходу. Водночас ефективність цієї системи значною мірою залежить від рівня довіри до фінансових установ, стабільності економічного середовища та державного регулювання їх діяльності.

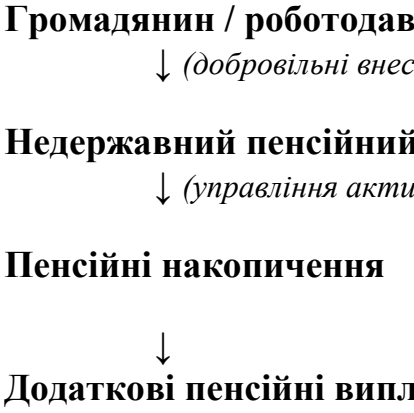

Рис. 1.4. Недержавне пенсійне забезпечення

Джерело: сформовано автором на основі нормативно-правових актів та наукових джерел [1-3; 9].

Отже, представлений на рис. 1.4 механізм демонструє роль недержавного пенсійного забезпечення як інструменту підвищення рівня соціального захисту населення та формування додаткових гарантій фінансової стабільності у пенсійному віці.

Завершальним етапом аналізу багаторівневої пенсійної системи є узагальнення процесу формування сукупного пенсійного доходу особи. З цією метою доцільно розглянути схему, наведену на рис. 1.5.

Як показано на рис. 1.5, загальний дохід особи у старості формується як результат поєднання трьох основних складових: солідарної, накопичувальної та недержавної пенсій. Кожен із цих рівнів виконує власну функцію: солідарна пенсія забезпечує базовий рівень соціального захисту, накопичувальна – створює індивідуальні заощадження, а недержавна – формує додаткові фінансові ресурси на добровільних засадах.

Такий підхід дозволяє забезпечити диверсифікацію джерел пенсійного доходу, що знижує ризики фінансової нестабільності та підвищує загальний рівень матеріального забезпечення населення після завершення трудової діяльності. Водночас ефективність формування сукупного доходу значною мірою залежить від узгодженості функціонування всіх рівнів системи, рівня економічного розвитку країни та активності громадян у процесі накопичення пенсійних коштів.

Солідарна пенсія
↓
Накопичувальна пенсія
↓
Недержавна пенсія
↓
Сукупний дохід особи у старості

Рис. 1.5. Формування загального пенсійного доходу

Джерело: сформовано автором на основі нормативно-правових актів та наукових джерел [1-4].

Отже, представлена на рис. 1.5 схема відображає інтегрований характер пенсійного забезпечення, де поєднання різних механізмів дозволяє досягти більш високого рівня соціальної захищеності населення у старості.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку пенсійного забезпечення в Україні

Сучасна пенсійна система України перебуває під впливом соціально-економічних та демографічних змін, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення механізмів пенсійного забезпечення. У центрі уваги перебувають питання забезпечення фінансової стабільності, справедливості розподілу пенсійних виплат та створення умов для гідного рівня життя громадян у різні періоди їхнього трудового життя. Аналіз сучасного стану пенсійної системи дозволяє виявити її сильні та слабкі сторони, а також окреслити напрями розвитку, здатні забезпечити стійкість та ефективність пенсійного забезпечення в майбутньому.

Система пенсійного забезпечення є однією з ключових складових соціальної політики держави, що забезпечує громадянам фінансову підтримку у старшому віці та в разі втрати працездатності. Її ефективність визначає не лише рівень життя пенсіонерів, але й соціальну стабільність суспільства загалом. У сучасних умовах розвитку економіки та змін демографічної ситуації особливу увагу приділяють удосконаленню механізмів нарахування пенсій та підвищенню прозорості їх фінансування.

Важливим аспектом функціонування пенсійної системи є баланс між обсягом надходжень до фондів і потребами населення. Це передбачає адаптацію системи до економічних викликів, зміни структури зайнятості та рівня доходів громадян. Система повинна враховувати як соціальні, так і економічні фактори, забезпечуючи надійність та стабільність виплат у довгостроковій перспективі.

Аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення дозволяє визначити ключові проблеми та перспективи розвитку системи. Вивчення її особливостей дає змогу окреслити напрями реформування, спрямовані на підвищення ефективності, гнучкості та доступності пенсійних послуг для всіх категорій населення. Такий підхід сприяє формуванню стійкої та соціально збалансованої

системи пенсійного забезпечення, здатної відповідати потребам громадян у сучасних умовах.

Пенсійна система України протягом 2023-2025 років зазнавала суттєвих змін, пов’язаних із демографічними викликами, економічною нестабільністю та необхідністю реформування для підвищення її фінансової стійкості. Основними показниками ефективності її функціонування є кількість пенсіонерів, середній розмір пенсії, обсяги виплат та надходження єдиного соціального внеску.

Дані рис. 2.1 свідчить, що протягом 2023-2025 років спостерігаються кілька ключових тенденцій у функціонуванні пенсійної системи України.

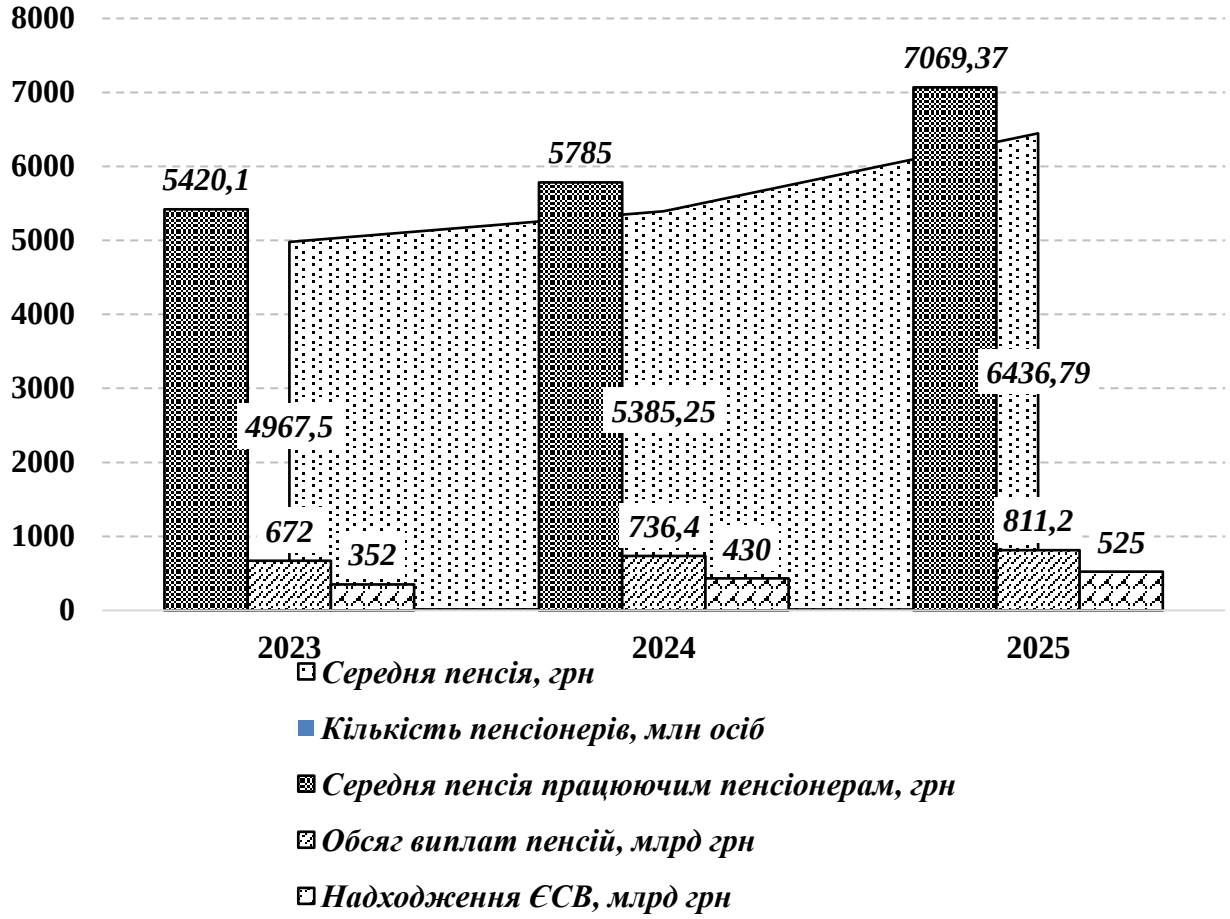

Рис. 2.1. Ключові показники пенсійної системи України (2023-2025 рр.)

Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України, Державної податкової служби та нормативно-правових актів.

По-перше, помітне зростання уваги до підвищення стабільності фінансування пенсійних виплат, що відображається у впровадженні більш прозорих механізмів надходження коштів до Пенсійного фонду. По-друге,

спостерігається розвиток різних категорій пенсійного забезпечення, що дозволяє більш точно враховувати особливості соціального та трудового статусу громадян. Нарешті, посилюється роль нормативно-правових актів у регулюванні системи, що забезпечує адаптацію пенсійного забезпечення до сучасних економічних та демографічних умов.

Аналіз рис. 2.1 свідчить, що протягом 2023-2025 років спостерігаються кілька ключових тенденцій у функціонуванні пенсійної системи України. По-перше, чисельність пенсіонерів поступово зменшується – з 10,684 млн у 2023 році до 10,450 млн у 2025 році, що відображає демографічні зміни та вплив факторів трудової міграції. По-друге, середній розмір пенсії за цей період зріс на 29,5 % (з 4 967,50 грн до 6 436,79 грн), що пояснюється проведеною індексацією та підвищенням соціальних стандартів. Крім того, спостерігається зростання обсягу виплат та надходжень єдиного соціального внеску, що забезпечує фінансову стабільність солідарної системи та дозволяє поступово нарощувати ресурси для пенсійних виплат. Нарешті, середня пенсія працюючим пенсіонерам зростає швидшими темпами, що свідчить про підтримку активних пенсіонерів і стимулює їхню участь у трудовій діяльності, підвищуючи загальну ефективність системи.

Пенсійне забезпечення є важливим елементом соціальної політики держави, спрямованим на гарантування гідного рівня життя громадян у старшому віці та при втраті працездатності. Ефективність системи визначається не лише її здатністю забезпечувати фінансову стабільність, але й здатністю відповідати соціальним потребам різних категорій населення.

Особливу увагу приділяють різним формам пенсійних виплат, які враховують трудовий стаж, професійні заслуги, стан здоров’я та інші фактори. Такий підхід дозволяє створювати більш справедливу та збалансовану систему забезпечення громадян, адаптовану до сучасних соціально-економічних умов.

Аналіз сучасного стану пенсійної системи дає змогу визначити її сильні та слабкі сторони, а також окреслити напрями вдосконалення. Системне вивчення допомагає сформувати механізми підвищення ефективності, прозорості та

доступності пенсійного забезпечення, що забезпечує стабільність та соціальну захищеність населення.

Аналіз рис. 2.2 відображає динаміку розподілу пенсіонерів за розміром пенсійних виплат у зазначений період. Він демонструє особливості матеріального забезпечення різних категорій пенсіонерів та дозволяє оцінити ефективність державних заходів щодо підтримки населення у старшому віці. Розподіл пенсійних виплат допомагає виявити прогалини у забезпеченні соціальної справедливості та визначити напрями вдосконалення пенсійної системи.

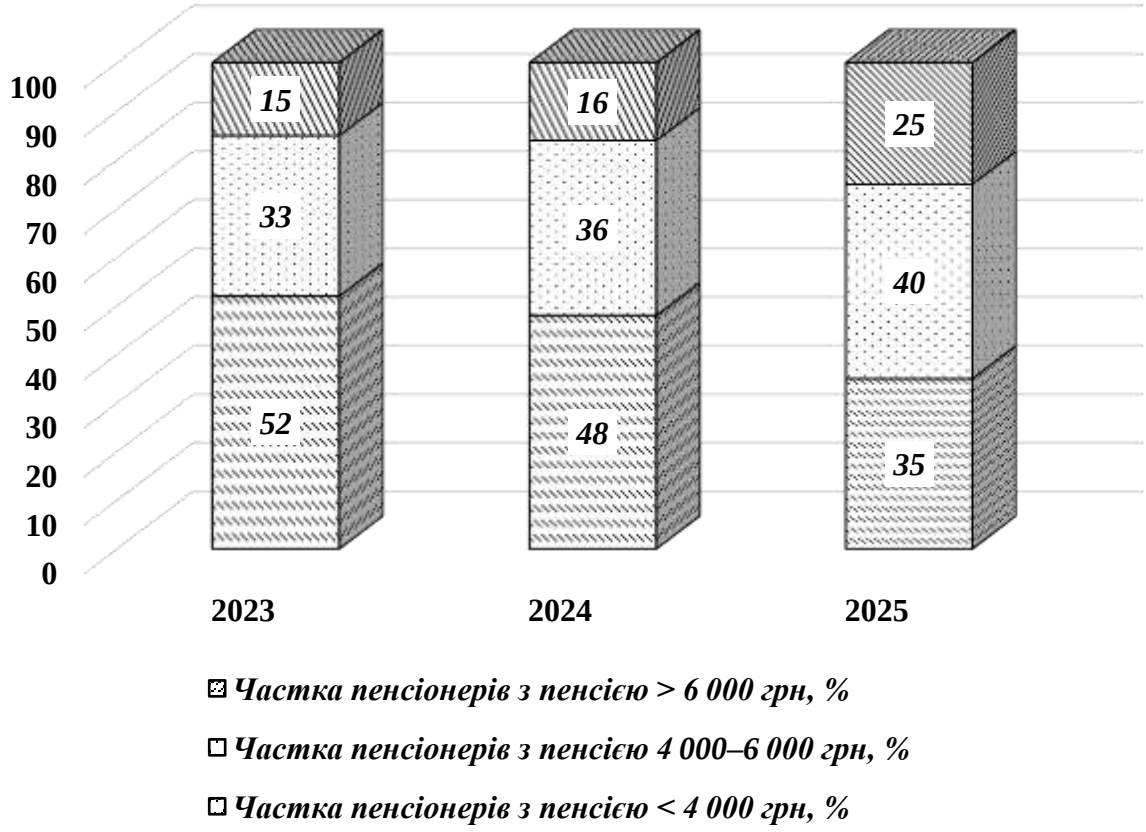

Рис. 2.2. Динаміка розподілу пенсіонерів за розміром пенсійних виплат у 2023-2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України.

З рисунку видно, що протягом 2023-2025 років середній розмір базової пенсії зріс із 2 450 грн до 3 120 грн, що свідчить про поступове підвищення соціального стандарту пенсійних виплат. Пенсія за вислугу років збільшилась із

1 120 грн до 1 350 грн, а пенсія за інвалідністю – із 1 050 грн до 1 280 грн, що демонструє системне підвищення виплат для спеціальних категорій пенсіонерів. Додаткові соціальні виплати залишаються меншими за основні пенсії, проте їхня наявність забезпечує адресну підтримку пенсіонерів із низьким рівнем доходів.

Рисунок 2.3 відображає середні розміри пенсійних виплат за різними категоріями пенсіонерів у 2023-2025 роках, зокрема базова пенсія, пенсія за вислугу років, пенсія за інвалідністю та додаткові соціальні виплати. Аналіз таких даних дозволяє оцінити рівень матеріального забезпечення різних груп пенсіонерів та ефективність державних заходів щодо підтримки населення у старшому віці.

Динаміка пенсійних виплат за категоріями свідчить про поступове підвищення матеріального забезпечення пенсіонерів та ефективну роботу системи соціальної підтримки. Основні пенсії зростають стабільно, забезпечуючи базову економічну безпеку, а додаткові виплати виконують допоміжну функцію соціальної компенсації. Такі зміни підкреслюють важливість комплексного підходу до формування багаторівневої пенсійної системи, що поєднує базову, спеціальну та соціальну підтримку населення.

Сучасна пенсійна система України є ключовим елементом соціальної політики держави, що забезпечує громадянам фінансову підтримку у старшому віці та при втраті працездатності. В умовах соціально-економічних змін та демографічних викликів особлива увага приділяється підвищенню стабільності фінансування пенсій, удосконаленню механізмів нарахування та забезпеченню справедливого розподілу виплат серед різних категорій населення.

Аналіз динаміки пенсійних виплат у 2023-2025 роках свідчить про поступове зростання середніх розмірів пенсій, що забезпечує базову економічну безпеку громадян. Зокрема, збільшення базової пенсії, пенсії за вислугу років та пенсії за інвалідністю демонструє системне підвищення матеріального забезпечення спеціальних категорій пенсіонерів. Додаткові соціальні виплати, хоча й менші за основні пенсії, відіграють важливу роль у адресній підтримці

осіб з низькими доходами.

Розподіл пенсійних виплат за категоріями дозволяє оцінити ефективність державних заходів щодо підтримки населення у старшому віці та підкреслює необхідність комплексного підходу до формування багаторівневої пенсійної системи. Поєднання базової, спеціальної та соціальної підтримки забезпечує більш справедливий та збалансований рівень матеріального забезпечення громадян і сприяє підвищенню соціальної стабільності суспільства.

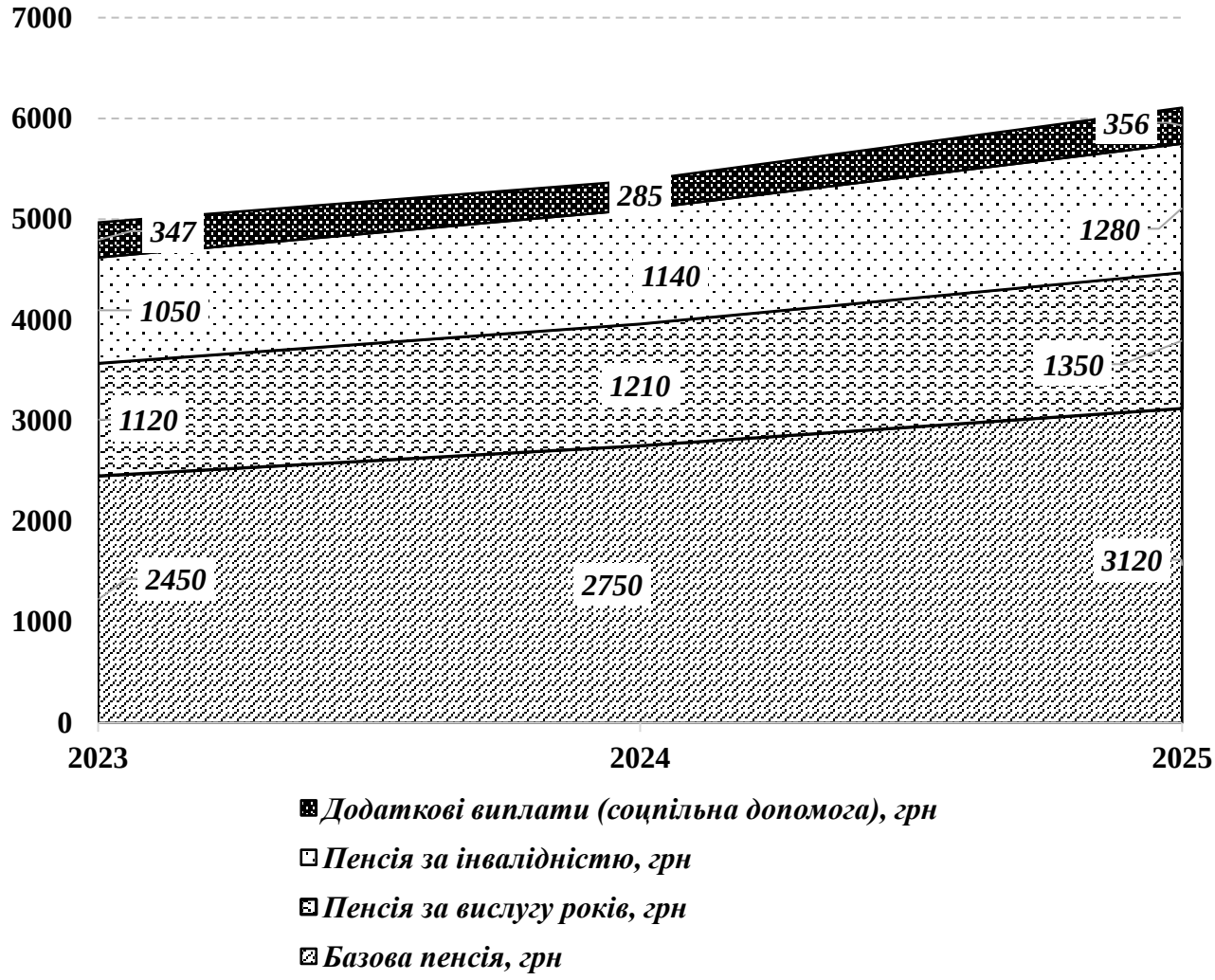

Рис. 2.3. Динаміка середніх пенсійних виплат за категоріями пенсіонерів у 2023-2025 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України.

За результатами аналізу сучасного стану пенсійного забезпечення в Україні можна зробити висновок, що система поступово зміцнює свою фінансову основу завдяки зростанню надходжень єдиного соціального внеску та

проведеній індексації пенсій. Водночас демографічні зміни, зокрема скорочення чисельності пенсіонерів, вимагають удосконалення механізмів фінансування та розвитку накопичувальної складової системи. Зростання середніх пенсійних виплат свідчить про позитивну динаміку матеріального забезпечення населення, проте збереження значної диференціації доходів пенсіонерів підкреслює потребу у додаткових соціальних механізмах підтримки. Ефективність функціонування пенсійної системи значною мірою залежить від збалансованого поєднання солідарного, накопичувального та недержавного компонентів, що дозволяє забезпечити стабільність пенсійних доходів і належний рівень соціального захисту населення в довгостроковій перспективі.

Таблиця 2.1 показує основні показники пенсійної системи України у 2025 році, включаючи чисельність пенсіонерів, працюючих пенсіонерів, загальні обсяги виплат та надходжень ЄСВ, співвідношення пенсій до середньої зарплати та частку пенсій, що перевищують мінімальну. Інформація в таблиці дозволяє оцінити фінансову стабільність системи та рівень соціального забезпечення різних категорій пенсіонерів.

Таблиця 2.1

Основні показники пенсійної системи України у 2025 році*

Показник	**2025 рік**	**Характеристика показника**
Кількість пенсіонерів, млн осіб	10450	Відображає демографічні зміни та трудову міграцію
Кількість працюючих пенсіонерів, млн осіб	1200	Сприяє підтримці доходної бази Пенсійного фонду
Загальна сума пенсійних виплат, млрд грн	67,2	Включає основні та додаткові виплати
Надходження єдиного соціального внеску, млрд грн	79,5	Забезпечує фінансову стабільність системи
Середнє співвідношення пенсії до середньої зарплати	55%	Показник адекватності пенсійного забезпечення
Частка пенсій, що перевищують мінімальну	62%	Відображає рівень диференціації виплат серед пенсіонерів
Частка працюючих пенсіонерів у загальній чисельності	11,5%	Показник активності пенсіонерів та економічної участі

**Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України.*

Аналіз сучасного стану пенсійної системи України у 2023-2025 роках свідчить про поступове зміцнення її фінансової основи завдяки зростанню надходжень єдиного соціального внеску та проведеній індексації пенсій. Одночасно демографічні зміни, зокрема скорочення чисельності пенсіонерів, підкреслюють необхідність удосконалення механізмів фінансування та розвитку накопичувальної складової системи. Показники 2025 року демонструють стабільність виплат, адекватність пенсій відносно середньої заробітної плати та активну участь частини пенсіонерів у трудовій діяльності. Загалом, сучасна пенсійна система забезпечує базову економічну безпеку громадян, проте потребує подальшого вдосконалення для підвищення соціальної справедливості та фінансової стійкості в довгостроковій перспективі.

2.2. Проблеми та бар’єри формування ефективної багаторівневої пенсійної системи

Формування ефективної багаторівневої пенсійної системи в Україні стикається з низкою соціально-економічних та організаційних викликів. Попри поступове підвищення розмірів пенсій та стабілізацію фінансування, система досі зазнає впливу демографічних змін, нерівномірного розподілу пенсійних виплат, низької участі громадян у накопичувальному рівні та обмеженого розвитку недержавних пенсійних фондів.

Серед основних проблем варто виділити дисбаланс між надходженнями та видатками Пенсійного фонду, що обумовлює ризики для фінансової стійкості солідарної системи. Додатково існують труднощі у забезпеченні справедливості та диференціації пенсій для різних категорій населення, враховуючи трудовий стаж, професійні заслуги та стан здоров’я. Бар’єрами розвитку багаторівневої системи є також низька фінансова грамотність населення та недостатня інтеграція державних та недержавних механізмів пенсійного забезпечення.

Виявлення та систематизація цих проблем дозволяє окреслити ключові напрями реформування системи, спрямовані на підвищення її ефективності, прозорості та доступності пенсійних послуг для всіх категорій громадян. Такий підхід створює передумови для побудови стабільної та соціально збалансованої багаторівневої пенсійної системи, здатної відповідати сучасним економічним і демографічним викликам.

Багаторівнева пенсійна система передбачає поєднання державного та недержавного рівнів пенсійного забезпечення, що дозволяє збалансувати соціальні гарантії з можливістю додаткового накопичення. Ефективне функціонування такої системи залежить від стабільності фінансування, рівня участі громадян у накопичувальному рівні та довіри до недержавних пенсійних фондів.

Таблиця 2.2 узагальнює основні проблеми та бар'єри формування багаторівневої пенсійної системи. Кожна проблема має відповідний бар'єр, який ускладнює її подолання, та наслідок, що проявляється у фінансовій нестійкості, соціальній несправедливості чи низькому рівні додаткових заощаджень. Так, дисбаланс між надходженнями та видатками Пенсійного фонду створює ризики для фінансової стабільності системи, а низька участь громадян у накопичувальному рівні зумовлена обмеженою мотивацією та недостатньою фінансовою грамотністю.

Серед ключових напрямів реформування слід виділити впровадження прозорих механізмів управління пенсійними фондами, розвиток цифрових платформ для надання послуг та стимулювання добровільної участі громадян у накопичувальному рівні. Підвищення фінансової грамотності населення та формування довіри до недержавних пенсійних фондів дозволяють активніше залучати ресурси для додаткових пенсійних накопичень, зменшуючи залежність системи від державного фінансування.

Одночасно важливим є удосконалення законодавчого та нормативного середовища, яке забезпечує ефективну інтеграцію державних і недержавних пенсійних механізмів. Такий комплексний підхід сприяє збалансованості

соціальних гарантій, підвищенню доступності пенсійних послуг для всіх категорій громадян та забезпечує довгострокову стабільність системи в умовах сучасних економічних і демографічних викликів.

Таблиця 2.2

Основні проблеми та бар'єри формування багаторівневої пенсійної системи*

Проблема	Бар'єр	Наслідок
Дисбаланс між надходженнями та видатками Пенсійного фонду	Нестійкість фінансування	Ризики для фінансової стабільності системи
Нерівномірний розподіл пенсійних виплат	Відсутність достатньої диференціації пенсій	Соціальна несправедливість серед пенсіонерів
Низька участь громадян у накопичувальному рівні	Обмежена мотивація та недостатня фінансова грамотність	Недостатнє формування власних пенсійних заощаджень
Обмежений розвиток недержавних пенсійних фондів	Недостатня довіра населення	Низький рівень додаткових пенсійних заощаджень
Обмежена інтеграція державних та недержавних механізмів	Відсутність ефективного законодавчого регулювання	Ускладнена координація та контроль

**Джерело: сформовано автором на основі джерел [10-13; 18-19].*

Аналіз проблем і бар'єрів показує, що підвищення ефективності багаторівневої пенсійної системи потребує комплексних заходів: стабілізації фінансування, стимулювання участі громадян у накопичувальному рівні, розвитку довіри до недержавних фондів та удосконалення законодавчого регулювання. Усунення цих бар'єрів сприятиме покращенню соціальної справедливості та формуванню власних пенсійних заощаджень населення.

Багаторівнева пенсійна система передбачає поєднання державного і недержавного рівнів забезпечення, що дозволяє підвищити стабільність пенсійних виплат та заохотити додаткові накопичення громадян. Проте ефективність її функціонування залежить від багатьох факторів, включно з

фінансовою стабільністю, рівнем участі населення у накопичувальному рівні та довірою до недержавних фондів.

Рис. 2.4 демонструє основні проблеми та бар’єри багаторівневої пенсійної системи у вигляді логічного ланцюга: дисбаланс надходжень та видатків призводить до ризиків фінансової стабільності, що, у свою чергу, формує нерівномірний розподіл пенсій і соціальну несправедливість. Низька участь громадян у накопичувальному рівні та недостатнє формування власних заощаджень ускладнюють розвиток недержавних фондів і знижують рівень додаткових пенсійних заощаджень. Така послідовність підкреслює взаємозв’язок проблем і наслідків у системі.

Дисбаланс надходжень та видатків

↓

Ризики фінансової стабільності

↓

Нерівномірний розподіл пенсій

↓

Соціальна несправедливість

↓

Низька участь у накопичувальному рівні

↓

Недостатнє формування власних заощаджень

↓

Обмежений розвиток недержавних фондів

↓

Низький рівень додаткових пенсійних заощаджень

Рис. 2.4. Проблеми та бар’єри підвищення ефективності багаторівневої пенсійної системи

Джерело: узагальнено автором на основі джерел [6-11; 22-25].

Для підвищення ефективності багаторівневої пенсійної системи необхідно усунути фінансові дисбаланси, стимулювати участь громадян у накопичувальному рівні та розвивати довіру до недержавних фондів. Вирішення цих бар'єрів сприятиме стабільності пенсійних виплат, покращенню соціальної справедливості та формуванню додаткових пенсійних заощаджень населення.

Рисунок 2.5 ілюструє рівень участі населення у накопичувальній системі пенсійного забезпечення станом на 2025 рік. Він демонструє співвідношення між тими громадянами, які здійснюють добровільні внески, та тими, хто не бере участі у накопичувальному рівні.

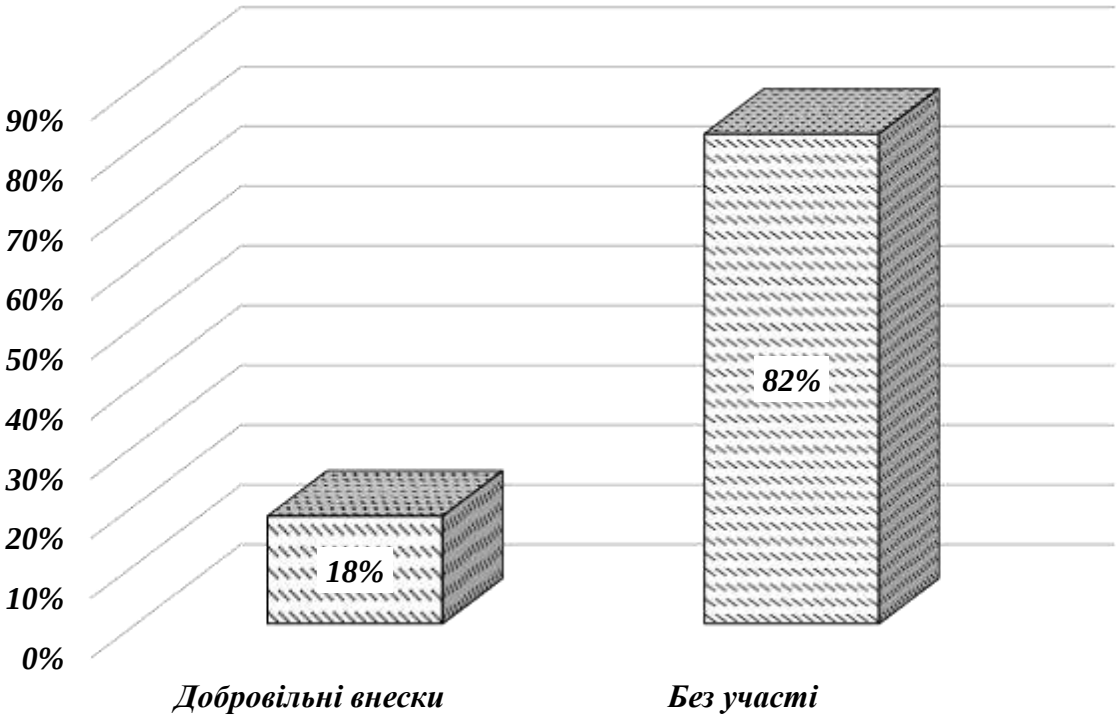

Рис. 2.5. Участь населення в накопичувальній системі, 2025 р.
Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України, 2025 р.

Згідно з представленими даними, лише 18% населення залучено до добровільних пенсійних внесків, тоді як більшість – 82% – не беруть участі у накопичувальній системі. Така пропорція свідчить про низький рівень популярності добровільних пенсійних програм серед громадян та відсутність стимулів для формування власних накопичень.

Аналіз рис. 2.5 показує, що накопичувальний рівень пенсійної системи в Україні залишається недоступним або малопопулярним для більшості громадян. Це підкреслює необхідність підвищення фінансової грамотності населення та впровадження більш ефективних стимулів для участі у добровільних пенсійних програмах.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Багаторівнева пенсійна система України є ключовим інструментом забезпечення соціальної захищеності громадян у старшому віці та стабілізації економічних процесів на державному рівні. Її ефективність залежить не лише від законодавчого регулювання, а й від здатності системи адаптуватися до демографічних змін, економічних викликів та нових технологічних рішень.

У сучасних умовах розвитку фінансового сектору та цифровізації суспільства зростає потреба у застосуванні інноваційних підходів до управління пенсійними накопиченнями, стимулювання участі населення у накопичувальному рівні та підвищення прозорості діяльності пенсійних фондів. Крім того, важливим завданням є інтеграція державного та недержавного рівнів пенсійного забезпечення для забезпечення соціальної справедливості та фінансової стійкості системи.

Розвиток багаторівневої пенсійної системи є одним із пріоритетних завдань соціальної політики України. Сучасні економічні та демографічні умови вимагають не лише забезпечення мінімального рівня пенсійних виплат, а й створення механізмів довгострокового накопичення, які дозволяють громадянам підтримувати стабільний рівень життя після виходу на пенсію.

В умовах реформування системи пенсійного забезпечення особливу увагу приділяють підвищенню ефективності управління активами, цифровізації процесів, стимулюванню добровільної участі населення у накопичувальному рівні та забезпеченню прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів. Це дозволяє поєднати державні гарантії з індивідуальною відповідальністю громадян за формування власних пенсійних накопичень.

Метою даного розділу є визначення основних напрямів реформування багаторівневої пенсійної системи України та аналіз сучасних підходів до її вдосконалення. Для цього використовується комплексний методологічний підхід, включно зі SWOT-аналізом, який дозволяє оцінити сильні та слабкі

сторони системи, виявити можливості для розвитку та визначити основні ризики. Результати цього аналізу стають підґрунтям для формування стратегічних заходів щодо підвищення ефективності пенсійного забезпечення.

SWOT-аналіз дозволяє оцінити сильні та слабкі сторони системи, а також виявити зовнішні можливості та загрози для її розвитку. Це ефективний інструмент стратегічного планування реформ та удосконалення пенсійного забезпечення.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз багаторівневої пенсійної системи України*

Категорія	**Пояснення**
Сильні сторони	- Наявність багаторівневої структури, що включає державний та недержавний рівні. - Можливість добровільних накопичувальних внесків для підвищення майбутніх пенсій. - Законодавче регулювання та базова соціальна гарантія для всіх громадян. - Система охоплює різні категорії пенсіонерів (за віком, вислугою років, інвалідів).
Слабкі сторони	- Низька участь населення у накопичувальному рівні. - Недостатня фінансова грамотність громадян. - Обмежена прозорість діяльності недержавних пенсійних фондів. - Дисбаланс між надходженнями та видатками на державному рівні.
Можливості	- Використання цифрових технологій для управління накопиченнями та контролю виплат. - Запровадження податкових стимулів для добровільних внесків. - Розвиток фінансових продуктів та інноваційних інвестиційних стратегій. - Міжнародне співробітництво та адаптація кращих практик.
Загрози	- Демографічні зміни та старіння населення, що збільшує навантаження на державний бюджет. - Економічна нестабільність та інфляція, що знижує реальну вартість накопичень. - Можливі шахрайські схеми та недостатній контроль над фондами. - Низька довіра громадян до фінансових установ.

**Джерело: сформовано автором.*

Таблиця 3.1 демонструє ключові фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на багаторівневу пенсійну систему. Сильні сторони показують переваги поточної системи, зокрема її гнучку структуру та соціальну захищеність. Слабкі сторони вказують на основні проблеми – низьку участь громадян та недосконале управління. Можливості включають використання цифровізації та інноваційних інструментів, а загрози – зовнішні ризики, пов’язані з демографічними та економічними чинниками.

На основі SWOT-аналізу можна виділити такі напрямки розвитку:

1. Підвищення участі населення у накопичувальному рівні
    - Податкові пільги та стимулюючі програми.
    - Інформаційні кампанії та навчання щодо пенсійного планування.
2. Цифровізація та автоматизація процесів
    - Електронні кабінети для пенсіонерів та учасників фондів.
    - Аналітика великих даних для прогнозування демографічних змін та оптимізації інвестицій.
3. Покращення прозорості та контролю над фондами
    - Регулярна публікація звітності та незалежний аудит.
    - Використання технологій блокчейн для безпеки транзакцій.
4. Інноваційні фінансові продукти
    - Можливість вибору рівня ризику та типу інвестиційних стратегій.
    - Гейміфікація та мотиваційні програми для регулярних внесків.

Пріоритетні напрями вдосконалення багаторівневої пенсійної системи України включають заходи, спрямовані на підвищення участі населення, цифровізацію процесів, забезпечення прозорості діяльності фондів та розвиток інноваційних фінансових продуктів. Кожен напрямок передбачає конкретні кроки, які дозволяють зміцнити довіру громадян до системи, оптимізувати управління пенсійними накопиченнями та стимулювати регулярні внески, забезпечуючи тим самим ефективне та стабільне функціонування пенсійного забезпечення.

Таблиця 3.2

Пріоритетні напрямки вдосконалення багаторівневої пенсійної системи України*

Напрямок	Заходи	Очікуваний ефект
Підвищення участі населення	Податкові пільги, інформаційні кампанії	Зростання кількості учасників накопичувального рівня
Цифровізація	Електронні кабінети, аналітика Big Data	Зменшення адміністративних витрат, підвищення доступності інформації
Прозорість фондів	Аудит, публічна звітність, блокчейн	Підвищення довіри громадян, зменшення ризиків шахрайства
Інноваційні фінансові продукти	Гейміфікація, індивідуальні інвестиційні стратегії	Стимулювання регулярних внесків, підвищення фінансової грамотності

**Джерело: узагальнено автором на основі джерел [8-10; 21-23].*

Таблиця 3.2 узагальнює стратегічні напрями реформування та конкретні заходи, що спрямовані на покращення багаторівневої системи. Вона дозволяє відстежувати пріоритети та очікувані результати для кожного напрямку, створюючи основу для планування подальших реформ.

Таблиця 3.2 відображає пріоритетні напрями вдосконалення багаторівневої пенсійної системи України, поєднуючи стратегічні цілі з конкретними заходами та очікуваними ефектами. Напрямок «Підвищення участі населення» передбачає застосування податкових пільг і інформаційних кампаній, що сприяє збільшенню кількості громадян, які активно формують свої накопичення. «Цифровізація» включає створення електронних кабінетів та використання аналітики Big Data, що дозволяє оптимізувати управління даними, зменшити адміністративні витрати та підвищити доступність інформації для учасників системи.

Забезпечення «Прозорості фондів» реалізується через проведення аудитів, публічну звітність і впровадження технологій блокчейн, що підвищує довіру громадян та зменшує ризики шахрайства. Напрямок «Інноваційні фінансові

продукти» передбачає використання гейміфікації та індивідуальних інвестиційних стратегій, що стимулює регулярні внески і одночасно підвищує фінансову грамотність населення.

Загалом таблиця 3.2 дозволяє системно оцінити ключові кроки вдосконалення пенсійної системи та наочно показує взаємозв'язок між заходами і їх практичним впливом на ефективність багаторівневого пенсійного забезпечення.

Однією з ключових проблем, що впливає на стабільність пенсійної системи України, є старіння населення. Демографічні зміни включають зниження народжуваності, зменшення частки працездатного населення та збільшення частки людей похилого віку [20-21]. Такі тенденції спостерігаються в багатьох країнах світу, але вони особливо гостро проявляються в Україні, де зростає середній вік населення та зменшується демографічна база для пенсійної системи.

За даними досліджень, частка осіб старших вікових груп у структурі населення України стабільно зростає, а кількість працездатних громадян скорочується у порівнянні з чисельністю пенсіонерів. Це створює значне навантаження на солідарну (державну) пенсійну систему, яка залежить від співвідношення працюючих платників внесків до пенсіонерів.

Сучасні прогнози вказують, що демографічна ситуація залишається напруженою: демографічні втрати через еміграцію, низький рівень народжуваності і підвищену смертність призводять до того, що кількість працездатних громадян зменшується швидше, ніж кількість осіб пенсійного віку зростає.

Демографічний тиск – це співвідношення кількості осіб пенсійного віку до кількості працюючих платників внесків. Ідеальне співвідношення для стабільної пенсійної системи – значно більше працюючих, ніж пенсіонерів. Однак в Україні воно наближається до 1:1, що є критично низьким показником для солідарної системи, оскільки кожен пенсіонер фактично підтримується одним працюючим платником внесків.

Це означає:

- збільшення дефіциту Пенсійного фонду (частина пенсійних видатків покривається з державного бюджету),

- зростання навантаження на бюджети різних рівнів,

- зниження рівня пенсійних виплат у реальному вимірі,

- збільшення потреби в пошуку додаткових джерел фінансування.

Прогнози демографічних змін та їх вплив на бюджет пенсійної системи на 2025-2035 рр. свідчать про наступне:

- Зменшення чисельності працюючого населення: зміна чисельності працездатних громадян і високий рівень еміграції призводить до зниження бази платників соціальних внесків, що істотно впливає на доходи Пенсійного фонду.

- Зростання кількості осіб пенсійного віку: частка осіб пенсійного віку відносно збільшиться у структурі населення, що робить навантаження на бюджет ще більш відчутним.

- Дефіцит пенсійного фонду: дефіцит може збільшуватися через недостатню кількість внесків у порівнянні з виплатами. У найближчі роки частка дефіциту може перевищувати 30-40 % від загальних видатків фонду без істотних реформ.

Ці тенденції вимагають не лише законодавчих змін, але й удосконалення функціонування системи, розвитку накопичувального рівня та стимулювання добровільної участі громадян.

Демографічні зміни та старіння населення безпосередньо впливають на функціонування пенсійної системи України. Зменшення чисельності працюючого населення та зростання частки осіб пенсійного віку створюють додаткове навантаження на Пенсійний фонд та державний бюджет. Для наочності взаємозв’язку цих процесів наведено схему, що ілюструє причинно-наслідкові зв’язки між демографічними та економічними факторами та необхідністю реформування пенсійної системи.

На схемі показано, що демографічні зміни призводять до зменшення числа працюючих платників, що в свою чергу знижує надходження до Пенсійного

фонду. Паралельно зростає частка пенсіонерів, що збільшує видатки на пенсії. У результаті виникає дефіцит Пенсійного фонду та підвищене навантаження на державний бюджет, що обумовлює необхідність реформ і розвитку накопичувальних механізмів та стимулів для підвищення фінансової участі громадян.

Рис. 3.1 демонструє ланцюговий ефект демографічних змін на економіку та пенсійне забезпечення. Вона підкреслює важливість впровадження реформ, розвитку накопичувальних механізмів і стимулів для підвищення участі громадян у пенсійній системі для забезпечення її фінансової стабільності.

Демографічні зміни

↓

Зменшення працюючих платників → Зниження надходжень до Пенсійного фонду

↓

Збільшення частки пенсіонерів → Зростання витрат на пенсії

↓

Дефіцит Пенсійного фонду → Зростання навантаження на державний бюджет

↓

Необхідність реформ → Розвиток накопичувальних механізмів, підвищення фінансової участі громадян

Рис. 3.1. Взаємозв'язок демографії, економіки та пенсійних виплат

Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України та публікацій щодо демографічних і економічних тенденцій.

Багаторівнева пенсійна система України передбачає поєднання державного, недержавного та індивідуального рівнів накопичень. Така структура дозволяє забезпечити мінімальний рівень пенсійних виплат для всіх громадян, а також створює механізми для додаткового фінансового накопичення та підвищення соціальної захищеності. Для підвищення ефективності системи важливо інтегрувати заходи, що стимулюють участь населення, цифровізують процеси та забезпечують прозорість фондів.

Рис. 3.2 показує три рівні пенсійної системи:

1. Державний рівень – передбачає обов’язкові внески громадян та роботодавців, які спрямовуються до Пенсійного фонду і забезпечують базові соціальні виплати. На цьому рівні впроваджуються заходи цифровізації, прозорості та регулярного аудиту.
2. Недержавний рівень – формується через недержавні пенсійні фонди та страхові компанії. Тут важливими є прозорість діяльності фондів, управління активами та застосування сучасних технологій для контролю виплат.
3. Індивідуальний внесок – добровільні накопичення громадян, які стимулюються податковими пільгами, інформаційними кампаніями та інноваційними фінансовими продуктами. Це дозволяє підвищити фінансову участь населення та довгостроково збільшити пенсійні накопичення.

Громадянин → Добровільні внески → Недержавний пенсійний фонд → Управління активами → Додаткові виплати

↓

Інформаційні кампанії, податкові стимули

Державний рівень → Обов’язкові внески → Пенсійний фонд → Соціальні виплати

↓

Цифровізація, прозорість, аудит

Інноваційні фінансові продукти → Стимулювання регулярних внесків та підвищення фінансової грамотності

Рис. 3.2. Схема багаторівневої пенсійної системи з інтеграцією заходів

Джерело: сформовано автором на основі даних Пенсійного фонду України та публікацій щодо демографічних і економічних тенденцій.

Стрілки на рис. 3.2 відображають взаємозв'язок між рівнями та заходами, що впливають на ефективність пенсійного забезпечення. Інтеграція цих заходів забезпечує комплексний підхід до стабільності та розвитку системи.

Він демонструє, що лише поєднання державних гарантій, ефективного управління недержавними фондами та стимулювання індивідуальних внесків забезпечує фінансову стабільність багаторівневої пенсійної системи. Інтеграція заходів на всіх рівнях дозволяє оптимізувати пенсійні виплати, підвищити довіру громадян та створити умови для довгострокового накопичення коштів, що є ключовим фактором ефективності реформ у пенсійній сфері.

Підсумовую викладене слід зауважити, що багаторівнева пенсійна система України виступає фундаментальним інструментом забезпечення соціальної захищеності громадян та стабілізації економічних процесів. Проведений аналіз показав, що ефективність системи залежить від поєднання законодавчого регулювання, адаптації до демографічних змін, економічних викликів та впровадження сучасних технологічних рішень. Важливим є розвиток накопичувального рівня та стимулювання добровільної участі населення для підвищення фінансової стійкості пенсійного забезпечення.

SWOT-аналіз багаторівневої пенсійної системи дозволив ідентифікувати сильні сторони, такі як гнучка структура та законодавчо закріплені соціальні гарантії, а також слабкі місця – низький рівень участі громадян, обмежену прозорість фондів і дисбаланс між надходженнями та видатками. Виявлені можливості – цифровізація, податкові стимули, інноваційні фінансові інструменти та міжнародне співробітництво – формують базу для стратегічного розвитку, тоді як загрози у вигляді демографічного тиску, економічної нестабільності та низької довіри громадян вимагають системних заходів для їх мінімізації.

Пріоритетними напрямами вдосконалення пенсійної системи є підвищення участі населення у накопичувальному рівні, цифровізація та автоматизація процесів, підвищення прозорості фондів і розвиток інноваційних фінансових продуктів. Реалізація цих заходів сприятиме оптимізації управління пенсійними

накопиченнями, зміцненню довіри громадян та стимулюванню регулярних внесків, що в цілому забезпечить стабільність та ефективність системи.

Особливу увагу слід приділяти демографічним викликам, зокрема старінню населення, зменшенню частки працюючого населення та збільшенню навантаження на Пенсійний фонд. Відповідні прогнози демонструють, що без активного розвитку накопичувальних механізмів та стимулювання участі громадян дефіцит фонду може суттєво зростати, що загрожує фінансовій стабільності пенсійної системи.

Отже, для забезпечення сталого функціонування багаторівневої пенсійної системи необхідно поєднувати державні гарантії з індивідуальною відповідальністю громадян, активно впроваджувати цифрові та інноваційні інструменти управління, а також системно реагувати на демографічні та економічні виклики. Такий комплексний підхід стане основою ефективних реформ і створення умов для стабільного пенсійного забезпечення в Україні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі вдалося досягти мети, яка полягала у всебічному дослідженні теоретичних засад та практичних аспектів формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні, а також обґрунтування напрямів її вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних умов і міжнародного досвіду.

Сформовані висновки полягають у наступному:

1. Багаторівнева структура пенсійної системи України забезпечує комплексний підхід до соціального захисту населення. Перший рівень (солідарна система) гарантує базовий рівень пенсійних виплат, другий рівень (накопичувальна система) формує індивідуальні заощадження, а третій рівень (недержавне пенсійне забезпечення) створює додаткові ресурси для добровільного накопичення пенсійних коштів. Поєднання цих рівнів сприяє диверсифікації джерел доходу та зниженню фінансових ризиків для пенсіонерів.

2. Демографічні та економічні виклики впливають на стабільність солідарного рівня: чисельність пенсіонерів зменшилась із 10,684 млн у 2023 році до 10,450 млн у 2025 році, а частка працюючих пенсіонерів становила 11,5 %, що підтримує доходну базу Пенсійного фонду.

3. Фінансова стійкість системи забезпечується зростанням надходжень єдиного соціального внеску до 79,5 млрд грн у 2025 році при загальних виплатах пенсій у сумі 67,2 млрд грн. Це дозволяє забезпечити позитивний баланс фонду та стабільність виплат навіть за умов демографічного тиску.

4. Підвищення середніх пенсійних виплат сприяє покращенню матеріального забезпечення населення: базова пенсія зросла з 2 450 грн у 2023 році до 3 120 грн у 2025 році, пенсія за вислугу років – з 1 120 грн до 1 350 грн, а пенсія за інвалідністю – з 1 050 грн до 1 280 грн. Додаткові соціальні виплати залишаються менш значущими, але забезпечують адресну підтримку малозабезпечених пенсіонерів.

5. Проблеми та бар’єри системи включають дисбаланс між надходженнями та видатками Пенсійного фонду, нерівномірний розподіл пенсійних виплат, низьку участь громадян у накопичувальному рівні та обмежений розвиток недержавних пенсійних фондів. Так, у 2025 році лише 62 % пенсій перевищували мінімальну, що вказує на значну диференціацію доходів серед пенсіонерів.

6. Реформування та інтеграція заходів є ключовими для підвищення ефективності багаторівневої системи. Серед основних напрямів – цифровізація процесів, розвиток фінансової грамотності населення, стимулювання добровільних внесків до недержавних фондів та удосконалення законодавчої бази. Такі заходи дозволяють підвищити участь населення у накопичувальному рівні та забезпечити стабільність загальних пенсійних доходів.

Таким чином, сучасна багаторівнева пенсійна система України демонструє позитивну динаміку фінансової стабільності та матеріального забезпечення пенсіонерів, проте потребує подальшого вдосконалення для зменшення соціальної нерівності та підвищення участі громадян у накопичувальному рівні, що є критично важливим для довгострокової стійкості системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлай Т. В. Цифровізація пенсійної системи Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Економіка України*. 2021. № 9. С. 57-69.

2. Верховна Рада України. Закон України «Про електронні довірчі послуги». Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19 (дата звернення: 10.03.2026).

3. Верховна Рада України. Закон України «Про соціальні послуги». Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 14.01.2026).

4. Дорошенко В. М., Коваленко І. П. Інноваційні технології у соціальній сфері: методичні аспекти підвищення ефективності територіальних центрів надання соціальних послуг. *Соціальна політика України*. 2022. № 3. С. 22-31.

5. Державна служба статистики України. Статистична інформація щодо соціального захисту населення. URL: https://www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 10.01.2026).

6. Державний портал відкритих даних України. Соціальна політика та соціальні послуги. URL: https://data.gov.ua (дата звернення: 13.02.2026).

7. Дубич К. В. Формування та розвиток пенсійної системи в умовах соціально-економічних змін. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 2. С. 45-52.

8. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи пенсійного забезпечення в Україні. *Право та інновації*. 2020. № 3 (31). С. 99-105.

9. Кабінет Міністрів України. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери України до 2025 року. Київ, 2021.

10. Ковальчук Л. М. Формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні. *Менеджмент та підприємництво*. 2022. № 3. С. 21-32.

11. Куйбіда В. С., Петроє О. М. Електронне урядування в Україні: стан та перспективи розвитку. Київ: НАДУ, 2020. 312 с.

12. Лавренюк О. С. Сучасні технології та їх вплив на підвищення ефективності пенсійного та соціального забезпечення в Україні. *Вісник державного управління*. 2021. № 5. С. 55-65.

13. Міщенко Т. В., Кузнєцова О. Ю. Інноваційні технології в соціальному підприємництві. *Інноваційна економіка.* 2022. № 6. С. 45-56.

14. Міністерство соціальної політики України. Електронні сервіси соціальної сфери. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Elektronni-servisi.html (дата звернення: 05.04.2026).

15. Міністерство соціальної політики України. Офіційний вебсайт. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 15.03.2026).

16. Міськдержадміністрація Черкаської області. Звіт про діяльність територіальних центрів надання соціальних послуг у Черкаській області за 2025 рік. Черкаси, 2026. 45 с.

17. Непочатенко О. О., Прокопчук О. Т., Мальований М. І. Розвиток страхового ринку України в контексті сучасних викликів. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2024. Вип. 105. Ч. 2: Економічні науки. С. 7-16. DOI: 10.32782/2415-8240-2024-105-2-7-16.

18. Пенсійний фонд України. Офіційний вебпортал електронних послуг. URL: https://portal.pfu.gov.ua (дата звернення: 01.04.2026).

19. Петровська І. Р. Інноваційні технології у системі пенсійного забезпечення населення. *Економіка та держава*. 2021. № 10. С. 72-76.

20. Платформа «Дія.Цифрова освіта». URL: https://osvita.diia.gov.ua (дата звернення: 09.03.2026).

21. Плахотнюк С. В. Соціальне підприємництво: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 248 с.

22. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю. Соціальна реклама в системі суспільних комунікацій. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2024. Вип. 105. Ч. 2: Економічні науки. С. 220-230. DOI: 10.32782/2415-8240-2024-105-2-220-230.

23. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю., Бондаренко Н. В., Улянич Ю. В. Фінансові інструменти та моделі соціального обслуговування населення в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. 2025. Вип. 106. Ч. 2. С. 291-304. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-106-2-291-304.

24. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю. Роль агротрейдингу у формуванні сучасної моделі торговельної діяльності України. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. 2025. Вип. 107. Ч. 2: Економічні науки. С. 216-227. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-107-2-216-227.

25. Прокопчук О., Соколюк С., Коротєєв М., Бондаренко Н. Соціальна робота і фінансове забезпечення: сучасні виклики для місцевого самоврядування. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія Економіка. 2025. № 21(42). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0654-21(42)-11.

26. Прокопчук О. Т., Соколюк С. Ю., Комісаренко Є. М., Мельниченко Д. О. Організаційні та інноваційні механізми підвищення ефективності агротрейдингу в Україні. *Агросвіт*. 2026. № 5. С. 33-39. DOI: 10.32702/2306-6792.2026.5.33.

27. Савченко І. А. Цифровізація соціальних послуг: міжнародний досвід та перспективи для України. *Соціальні інновації*. 2020. № 5. С. 41-49.

28. Соколюк С. Ю., Прокопчук О. Т., Коротєєв М. А., Жарун О. В., Ролінський О. В. Інноваційні підходи до розвитку торговельного підприємництва в агробізнесі. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. 2025. Вип. 106. Ч. 2. С. 277-291. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-106-2-277-291.

29. Шевчук А. В. Фінансове забезпечення та державна підтримка соціальних підприємств в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2022. Т. 20, № 4. С. 88-101.

30. Світова організація охорони здоров’я (WHO). Guidelines on social service delivery and efficiency improvement. Geneva: WHO, 2020. 78 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

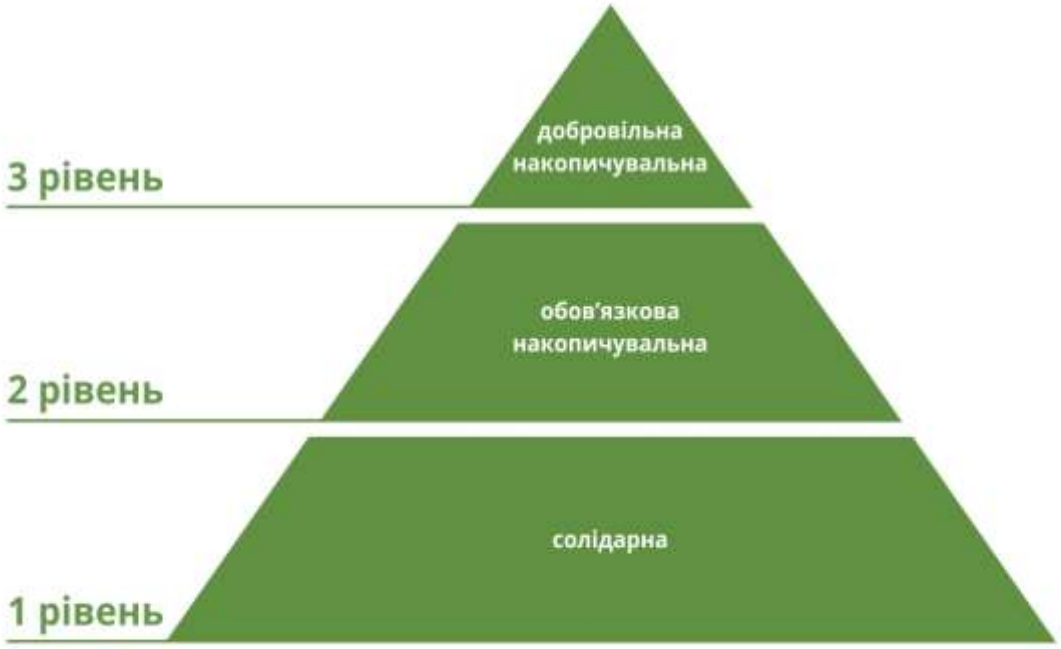

Рис. А. 1. Механізм виплати пенсії за віком в Україні (трирівнева система)
Джерело: сформовано автором на основі джерел 7-10.